

dologii píše. V tom vidím rozdíl, který zde předznamenává úspěšný text.

V naší terminologii bychom zřejmě vypustili z názvu knihy slovo „statistické“. Autor se zabývá hlavně spolehlivostí a stabilitou, tj. dvěma nutnými předpoklady pro to, aby se data stala statistickou a statisticky zpracovatelnou informací.

Ve snaze řešit naznačené problémy povyšuje někdy dílčí metody na úroveň vyšší obecnosti. Tento fakt však nesnižuje úroveň knihy, ani nemůže mít žádné nepříznivé důsledky. Kniha jako celek ukazuje, co všechno se ještě musí udělat na poli někdy zvaném „kvalitativní metodologie“. Ukazuje, že dělení metodologie na kvalitativní a kvantitativní je umělé a mylné. Toto dělení at již explicitní nebo implicitní často vede k diskusím o aplikacích matematiky a matematických metod. Takové diskuse jsou neplodné a neefektivní, protože jsou vedeny na příliš obecné hladině, bez reference ke konkrétním aplikacím a ke zkušenostem s opravdovým nasazením metody v praxi. Daleko přirozenější, důslednější a praktičtější je přístup z hlediska problémů. Pro sociologa není důležité, zda řeší problém matematickou či logickou cestou, či běžnou statistikou nebo úplně jinak. Důležité je, aby použitá metoda byla vhodná, adekvátní, efektivní a přinášela výsledky, které jsou použitelné. Kniha je, kromě jiného, i přínosem k tomuto přístupu – svým celým laděním i svým zásadním pohledem na problémy. Její specifický význam pro naše poměry spočívá v tom, že ukazuje na nutnost a plodnost sklonění metodologické práce na dvou různých rovinách obecnosti. Přitom výběr problémů na obecnější úrovni je zcela bezprostředně motivován praxí. Od začátku do konce nás autor nenechává na pochybách o tom, že většinu v úvodu nejsou žádnými frázemi, ale postuláty pro výzkum, k jehož zefektivnění chce účinně přispět.

V naší literatuře taková práce chybí. Jsem přesvědčen, že právě podobné zaměření metodologie by i u nás přineslo výsledky ve zvyšování úrovně výzkumu i absolventů oboru. Bez podobné práce se u nás neobejdeme ani ve výzkumné praxi, ani ve výchově studentů

Literatura:

- [1] Hurtová, M.: (recenze sborníku) J. N. Gavrilce (ed.), *Modelirovanije socialnych processov*. Moskva, Nauka 1970, 227 s. In: Sociologický časopis 2/1972, s. 193–195.
- [2] Hübschmannová, M. – Řehák, J.: *Etnikum a komunikace*. In: Sociologický časopis č. 6/1970, s. 548–559.
- [3] Řehák, J.: *Poznámky k analýze sociologických dat*. In: Sociologický časopis 4/1971, s. 425–434.
- [4] Řehák, J.: *K současnému stavu naší sociologické metodologie a k některým potřebám výzkumu volného času*. In: Sociologický časopis 3/1972, s. 333–344.
- [5] Řehák, J.: (recenze knihy) P. P. Maslov, *Statistika v sociologii*. Moskva, Statistika

1971, 248 s. In: Sociologický časopis č. 5/1973, s. 536–540.

- [6] Petrusek, M.: (recenze knihy) G. M. Andrejeva (ed) *Lekcii po metodike konkretnych socialnych issledovanij*. Moskva, Izd. Moskovskogo universiteta 1972, 202 s. In: Sociologický časopis č. 4/1973, s. 438–440.
- [7] Zich, F.: (recenze knihy) A. G. Zdravomyslov, *Metodologija i procedura sociologičeskich issledovanij*. Moskva, Mysl 1969, s. 208. In: Sociologický časopis 4/1971, s. 472–474.

Jan Řehák

Mládež, práce a volný čas

(Sborník překladů statí sovětských sociologů) Bratislava, Smena 1974, 215 s.

Problémy mladých lidí, otázky jejich zapojování do společnosti, jejich objektivního postavení, otázky komunistické výchovy mladé generace apod. jsou ve stále větší míře zdůrazňovány stranickými a státními orgány. O tom svědčí jak stranické dokumenty z června 1973 a z května 1974, tak i další usnesení a materiály. Společným rysem těchto materiálů je důraz, který je kladen na hledání nových metod práce s mládeží a nalézání efektivnějších forem politickovýchovného působení na mladé lidi jednotlivých sociálních tříd a skupin naší společnosti. Tento závažný společenský úkol nemá vždy adekvátní odezvu ve sféře společenskovoedních pracovišť v tom smyslu, že společenská poptávka není vždy dostatečně uspokojena. Není pochopitelně cílem těchto řádků rozebírat příčiny tohoto jevu. Zmínujeme se o něm, abychom podtrhli velice kladný význam nové publikace slovenského vydavatelství Smena *Mládež, práce a volný čas*. Po publikaci *Sovietska mládež z hlediska sociologie*, kterou Smena vydala v roce 1971, dostává naše odborná veřejnost již druhý sborník prací sovětských sociologů zabývajících se problematikou mladé generace. Na rozdíl od předchozí je tato publikace zaměřena především na výpovědi o těch skupinách mladých lidí, které můžeme označit jako pracující mládež.

Jak již bylo řečeno, jedná se o sborník prací autorů z různých společenskovoedních pracovišť v Sovětském svazu. To má pochopitelně za následek nestejnou úroveň jednotlivých prací jak z hlediska teoretičtosti, respektive empiričtosti, tak i z hlediska rozsahu výpovědi (ve smyslu reprezentativnosti). To však rozhodně není na škodu věci. Různost pohledu jednak upozorňuje na mnohost způsobů řešení jednotlivých problémů, jednak na složitost problematiky samé. Naproti tomu shodné body těchto příspěvků poukazují na skutečnost, že soustavné zkoumání problematiky mládeže z pozic marxisticko-leninské teorie přináší své výsledky v podobě odhalování objektivních společenských zákonitostí v této oblasti. To rozhodně není zanedbatelný přínos právě pro československé sociology a ostatní pracovníky zabývající se zkoumáním mládeže či prací s mládeží.

Podívejme se však na jednotlivé příspěvky poněkud podrobněji. Publikace je rozčleněna do čtyř kapitol. V první kapitole, nazvané *Mládež a společnost*, jsou zařazeny dvě stati. T. V. Porfirijevová a L. K. Porfirijev (*Všeobecně a specifické v duchovním rozvoji věkových a sociálních skupin mládeže*) ukazují na základě postulatů marxistické sociologie různé možné přístupy ke zkoumání mládeže, přičemž respektují hierarchii možných přístupů. Za základní a naprosto nezbytný přístup považují přístup třídní a sociální. Zajímavá je charakteristika „nového sociálního typu“ člověka, která je podložena výsledky některých výzkumů ÚV VLKSM. Percepce tendence k postupné homogenizaci socialistické společnosti v rámci jejího přechodu ke společnosti komunistické však musí být doplněna zkoumáním vlivu základních neantagonistických rozporů socialistické společnosti na diferenciaci problémů mladých lidí. Na tomto základě a na základě historizujícího zařazení do počátků nastupující vědeckotechnické revoluce se autoři zabývají určením postavení jednotlivých sociálních skupin sovětské mládeže. Zajímavým způsobem je zde také podán problém rozporu mezi „maximalismem“ požadavků mladých lidí a omezenými možnostmi společnosti tyto požadavky splnit. „Chceme tím zdůraznit, že naša mládež netuží jednoduše po akejkoli práci, ale po práci zaujímavé, obsažné, nechce být jednoduše vzdělanou, ale vysoko vzdělanou, spája svou budoucnost so životom materiálne zabezpečeným a duchovne bohatým“ (s. 22). „Na druhej strane má takáto orientácia aj svoju tienistú stránku: určitý „maximalismus“ bráni triezvo chápať sociálne problémy, reálne ťažkosti socialistickej spoločnosti a dostáva sa do protirečenia s reálnymi možnosťami danej etapy rozvoja socializmu v našej krajine“ (s. 22).

Problém diskrepance mezi představami mladých lidí vycházejících ze škol a přicházejících do závodů a mezi reálným životem se všemi jeho omezeními a kompromisy řeší T. Končanin ve své stati *O sociálnej adaptácii mládeže*. Na základě marxistického pojetí socializace mladých lidí dělí tento proces (podle N. V. Andrejenkovové) na prvotní, marginální (přechodnou) a konceptuální (úplnou) etapu. Právě tato třetí etapa se realizuje ve formě sociální adaptace. Počátek je dán ukončením školní docházky a nástupem do zaměstnání. V průběhu této etapy musí dojít ke zkorigování školních znalostí praktickou činností ve výrobě či v jiné organizaci, společenskou praxí. Závěr této etapy, a tím také závěr celého období sociální nedospělosti autor nazývá „konkrétním startem“, který je charakterizován situací, v níž již došlo ke sjednocení teoretických a praktických vědomostí a k vytvoření relativně stálých psychologických struktur – hodnotových orientací, životních plánů (reálných), ideálů apod.

V druhé kapitole, nazvané *Pracujúca mládež v priemysle*, jsou zařazeny stati čtyř autorů. Podobným problémem jako Končanin se zde zabývá S. D. Artomov v článku *Sociálne pro-*

blémy adaptácie mladého človeka v priemyselnom podniku. Artomov přistupuje ke zkoumání problematiky z poněkud jiného úhlu, ne z hlediska obecné teorie socializace, ale z hlediska konkrétnějšího – zařazování (přizpůsobování se) do pracovního procesu. Tento proces potom analyzuje prostřednictvím čtyř základních aspektů adaptace mladého dělníka: adaptace podmínkám výroby, závodnímu kolektivu, pracovním podmínkám a způsobu života. Jedním z nejzajímavějších poznatků prezentovaných v tomto příspěvku je zjištění, že úspěšněji se adaptují absolventi učilišť, neboť již v průběhu své profesionální přípravy pracovali v závodech a po absolvování učiliště přicházejí do známého prostředí, mají již osvojené profesionální návyky a vstup do závodu není pro ně „krokem do tmy“, tak jako v případě absolventů středních všeobecných škol. Zajímavý je také poznatek o vlivu charakteru práce na průběh adaptace. Mladí lidé se snadněji adaptují v tom případě, vykonávají-li kvalifikovanou, zajímavou práci. Vzdělání má na průběh adaptace pozitivní vliv, avšak pouze v tom případě, když je využita kvalifikace mladého člověka. Pokud tomu tak není, je vzdělání spíše překážkou hladkého průběhu adaptace. To jsou pouze některé z nejzajímavějších poznatků a podnětných postřehů. Tato stať, tak jako i řada ostatních, logicky vyúsťuje v řadu konkrétních návrhů na sociotechnická opatření, jež jsou vysoce inspirativní i pro naše pracovníky s mládeží.

Z. I. Fajnburg se ve svém příspěvku *Kulturno-technická úroveň mládeže a tendencie jej rozvoja* zabývá úlohou všeobecné kulturní i kulturně technické úrovně dělnické mládeže. Vychází z výsledků konkrétních sociologických výzkumů mládeže realizovaných v letech 1965–1967 sociologickou laboratoří Permského polytechnického institutu. Konkrétně se jedná o tři výzkumy provedené v permských závodech. Na základě zajímavého konkrétního materiálu dochází Fajnburg k závěru, že právě při zkoumání kulturně technické úrovně mládeže můžeme „zreteľne vidieť proces postupného zotierania podstatných hraníc medzi rozumovou a telesnou pracou“ (s. 64).

Do této kapitoly je také zařazena stať V. G. Smolkova *Pracovné súťažení mládeže, jeho osobitosti a problémy*. Na základě konkrétních zkušeností s výsledky socialistické soutěže v různých závodech Sovětského svazu a na základě některých dílčích výsledků sociologických výzkumů publikovaných v sovětském tisku rozebírá autor sociální, morálně etické a sociálně psychologické aspekty pracovní soutěže. Teoreticky vychází důsledně z toho vymezení socialistické soutěže a komunistické práce, jak je podal zhruba před 50 lety V. I. Lenin a jak jsou konkretizovány v současných materiálech KSSS. V rámci této problematiky se autor též zabývá otázkou funkce materiálních morálních stimulů.

Poněkud konkrétněji je zaměřen poslední příspěvek této kapitoly *Technická tvorivost*, jehož autorem je J. A. Dimitrijev. Jsou zde

uvedeny výsledky výzkumu, který se realizoval v různých průmyslových podnicích v Leningradu. Nejzajímavější je zde analýza generačních odlišností, ve kterých se projevuje vzrůst vzdělanostní úrovně sovětské dělnické třídy, především jejího dorostu. Nesporně zajímavá a podnětná je pasáž o zkoumání stimulace a motivace této technické tvořivosti pracujících. Prezentované poznatky jsou o to inspirativnější, že umožňují srovnání se zkušenostmi z našeho racionalizačního hnutí, jehož prudký rozvoj můžeme v posledních letech pozorovat.

Třetí kapitola, nazvaná *Pracující mládež v poľnohospodárstve*, je uvedená krátkým příspěvkem I. M. Slepenskova *Základné tendencie v zmene obsahu a podmienok práce v poľnohospodárstve*.

V. M. Cholkinová se ve své stati *Stimulovanie práce mladých kolchoznikov a robotnikov sovchozov* zabývá problematikou materiálních a morálních stimulů zemědělské mládeže. Na základě výsledků sociologického výzkumu mladých lidí na vesnici dochází k závěru, že většina mladých lidí chápe svoji práci jako hodnotu samu o sobě. „Materiální stimulácia nie je teda jediným a najrozhodujúcejším stimulom k začleneniu mladých dedinských pracovníkov do práce v spoločenskej výrobe, zvyšuje sa význam morálnych stimulov k práci, čo je dôležitá zákonitosť postupného prechodu od socializmu ku komunizmu“ (s. 123).

Poslední statí této kapitoly je práce I. J. Dolgovové *Duchovné záujmy v živote roľníckej mládeže*. Práce je založena na výsledcích sociologického výzkumu v Orelské oblasti. Interpretace jednotlivých poznatků je zároveňována do komplexu objektivních procesů probíhajících v sovětské společnosti, jako je nastupující vědeckotechnická revoluce a tím spojený růst kulturní úrovně pracujících ap. Zajímavé jsou postřehy o významu společenského prestiže vykonávané práce pro vytváření a rozvoj socialistického vztahu k práci u mladých lidí na počátku jejich profesionální kariéry (po absolvování školy). Výrazným kladem této statí je její zaměření na řešení konkrétních problémů rolnické mládeže.

V závěrečné kapitole *Mládež a voľný čas* jsou shromážděny studie sovětských autorů zabývajících se rozličnými aspekty volného času jednotlivých skupin mládeže. G. T. Žuravlev se ve svém příspěvku zaměřuje na problematiku uspokojování duchovních potřeb mladých lidí. R. A. Zlotnikov na problematiku sebezvzdělávacích aktivit ve volném čase, O. G. Milštejn se zabývá úlohou volného času ve fyzickém rozvoji mladých lidí a v rámci tohoto tématu podává některé velice zajímavé poznatky o pozitivním vlivu organizovanosti (ve sportovních oddílech) na duchovní profil mladých lidí. I. G. Melnikov se zabývá množstvím, strukturou a preferencemi činností ve volném čase studentů. A. S. Kulagin volným časem vědecké a inženýrsko-technické inteligence a konečně D. M. Genkin a S. S. Pylev se věnují problematice mládežnických klubů

z hlediska organizace volného času mladých lidí.

Různorodost jednotlivých statí je do jisté míry vyrovnána několika jednotlicími momenty. To se zároveň vztahuje i na ostatní práce publikované ve sborníku. Základním jednotlicím momentem je skutečnost, že jednotliví autoři teoreticky vycházejí z třídního pojetí socialistické společnosti a na tomto základě také z třídního pojetí mládeže. Z toho také vyplývá určitá relativní metodická stejnorodost jednotlivých prací. V této souvislosti je třeba upozornit na obdobný teoretický přístup ke zkoumání problematiky mládeže, jak se objevuje v posledních letech v naší sociologické literatuře (např. Sociologický časopis 1974, č. 4). Svědčí to o postupném sjednocování teoretického zázemí výzkumu mládeže a — jak ukazují některé poznatky z tohoto sborníku — dochází i k postupnému sjednocování v oblasti empirických poznatků těch problémů, jež jsou společné všem socialistickým zemím.

Druhým základním jednotlicím momentem publikace je nesporně zajímavá snaha některých autorů explicitně (u některých pouze implicitně) dynamizovat pojetí mládeže tím, že zkoumají mládež z hlediska základního sociálního procesu socialistické společnosti — z hlediska přerůstání socialismu do komunismu. Jedním z hlavních znaků tohoto procesu je překonávání třídních diferencí socialistické společnosti. Tato tendence k postupné homogenizaci společnosti, kterou je možno brát jako obecnou zákonitost socialismu, se podle některých empirických poznatků sovětských sociologů nejvýrazněji projevuje právě u mládeže, např. v některých oblastech problematiky volného času nebo v oblasti stírání rozdílů mezi prací duševní a fyzickou (s. 57) atd.

Konečně posledním jednotlicím momentem je zaměřenost všech prací na aktuální problémy společenského života sovětské společnosti, což je nesporně rovněž poučné pro naši vědeckovýzkumnou základnu. Jak říká ve shrnujícím doslovu Ladislav Macháček: „Společnou črtou všetkých príspevkov je, že nezostávajú iba pri konštatovaniach, aká je mládež v socialistickej spoločnosti, ale prinášajú množstvo podnetných odporúčaní, ako postupovať a na ktoré hlavné otázky sa pri komunistickej výchove zamerať, osobitne v podmienkach mládežníckej organizácie.“

Poznatky VLKZM z využitia sociológie pri komunistickej výchove mládeže v Sovietskom zväze môžu byť dobrým príkladom aj pre Socialistický zväz mládeže“ (s. 215).

Cíle, které si jak redakce, tak především oba překladatelé — Ladislav Macháček a Jozef Čihák — před sebe postavili při přípravě této publikace, jsou tedy opravdu velice zodpovědně splněny. Celému kolektivu je třeba vyjádřit poděkování za podnětnou a inspirativní publikaci, jež je nepochybně přínosem jak pro politické a výchovné pracovníky, tak i pro pracovníky vědeckovýzkumné základny.

Jan Munk